

Oponentský posudok habilitačnej práce dr. Daniely Rywikovej *Speculum mortis. Obraz Smrti v českém malířství pozdního středověku.*

Téma predloženej habilitačnej práce je mimoriadne vhodne zvolená nielen s ohľadom na možný vedecký prínos, ale aj z hľadiska možného pedagogického využitia. Tematika smrti sa bytostne dotýka každej ľudskej bytosti a preto je uvažovanie o tomto probléme vhodným mostom, po ktorom sa dá preniknúť do takých vrstiev minulosti, ktoré majú vysoký potenciál osloviť dnešných poslucháčov a čitateľov. Príklady, o ktorých je v knihe reč, ťažiskovo pochádzajú z neskorostredovekých Čiech, no je chvályhodné, že autorka vie geografické limity svojej témy prekračovať tak, aby dospela k osvetleniu reálne existujúcich historických súvislostí. Logike kultúrnohistorického vývoja našej časti strednej Európy zodpovedá, že toto prekročovanie sa odohráva prevažne smerom západným a južným, odkiaľ prichádzalo najviac vývinových impulzov, no zároveň je potešiteľné, že autorkin obzor tým nie je obmedzený, takže pre zaujímavé pozorovania sa nezdráhala vykročiť ani smerom do stredovekého Uhorska, čo svedčí o povedomí stredoeurópskeho kultúrneho priestoru, prekračujúceho hranice neskorších národných štátov.

Po metodologickej stránke knihe dominujú ikonografické analýzy zvolených príkladov, založené na dôkladnom pozorovaní obrazov, identifikácii relevantných motívov a nachádzaní ich súvislostí v dobovej textovej kultúre. Posledný zo spomenutých momentov umožnil autorke pravidelné výpravy mimo teritórium ortodoxnej ikonografie k úvahám, ktoré by sme mohli nazvať ikonologickými. Práve v tomto smere autorka odhaľuje početné súvislosti s dejinami myslenia a literatúry, náboženského života, zbožnosti laickej aj intelektuálne poučenej, pastoračnej praxe, reformných hnutí aj individuálnej spirituality. Na základe počtu a kvality úvah tohto typu je možné konštatovať, že predložená práca v plnej miere zodpovedá očakávaniam na vedeckého a pedagogického pracovníka v odbore dejín kresťanského umenia. Zvedavým a premýšľavým čitateľom kniha ponúkne aj úvahy, ktoré prekročujú horizont striktne medievistického bádania, takže knihu možno vnímať ako intelektuálne podnetné, svieže čítanie svedčiace o širokom intelektuálnom obzore autorky. Takto do jej úvah vniká aj freudovská opozícia Eros/Thanatos, ktorá zahŕňa širokú škálu binárnych opozícií ("život, láska, sexualita,

kreativita verzus deštrukcia, agresivita, násilie a smrť"). Na týchto miestach prebleskne aj autorkin živý záujem o súčasné umenie, ktorý je ďalším z momentov, dodávajúcich jej mysleniu aktualitu a podnetnosť, v neposlednom rade aj vďaka premyslenej tvorivej recepcii podnetov dialogickej filozofie Michaila Bachtina. Aj čitateľa, ktorý nie je fanúšikom stredovekých štúdií, by mohol potešiť opis pozoruhodnej maľby smrti z Českého Krumlova, kde mŕtvola jazdí na koníkovi podobnom tomu, o ktorom v inej súvislosti písal Ernst Hans Gombrich, či zobrazenie snahy donátora ponúknuť smrti úplatok. Tento motív výstižne zapadá do kontextu ikonograficky fundovanej úvahy o spojenectve šialenstva a smrti, ktorá, žiaľ, zostala aktuálna v politicko-vojenských súvislostiach východnej Európy až do dnešných dní.

V širšom kontexte sa habilitačná práca môže javiť ako premyslená meditácia o tom, ako sa malá stredoeurópska krajina môže podieľať na literárnej a výtvarnej kultúre európskeho kontinentu, v ktorej prenikavé mysle intelektuálov a umelcov nachádzali cesty, ako sa vyrovnáť s vedomím konečnosti vlastnej existencie. Toto konštatovanie preniká do štruktúry celej knihy, ktorá sa začína prehľadom európskeho kontextu zvolenej témy, ako aj do priebehu jednotlivých kapitol, ktoré nezabúdajú na európsky rozmer problematiky ani vtedy, keď sa ponárajú do podrobnej analýzy málo známych obrazov. Autorka sa v téme dobre orientuje, k čomu jej dopomohla aj práca v rámci interdisciplinárnych bádateľských tímov, ako aj jej aj predchádzajúce hlboké štúdium boja cností a nerestí, teda moralizujúceho kontextu, veľmi často úzko spojeného so zobrazovaním smrti.

Okrem podrobných opisov, často dokumentujúcich netušené významy vybraného obrazu, kniha ponúka aj dôkladný ponor do teologických súvislostí, sprevádzaný úvahou o spoločenskom význame toho či onoho motivického posunu alebo originálneho riešenia. Výskumný počín Daniely Rywikovej tak predstavuje oveľa viac než len obohatenie faktografických poznatkov. Jej hypotézy často dosahujú prekvapujúcu komplexnosť, napríklad pri opise okolností recepcie Gersonovho traktátu *Ars moriendi* v Čechách. V týchto momentoch sa ukazuje, že aj nenápadné a umelecky nie vždy najpresvedčivejšie obrazy majú často nečakanú výpovednú silu aj širšom európskom rámci.

Text práce je dobre ukotvený v konkrétnych prameňoch, od biblickej teológie cez vplyvných autorov až po predstaviteľov rôznych husitských frakcií, ktorí sa vyjadrovali k skúmanej téme. Autorka vie vyberať slová stredovekých autorov tak, aby pomohli

objasniť obrazy a zároveň oslovili súčasného čitateľa. Mala vždy na pamäti, že pre väčšinu ľudí v stredoveku znamenala smrť nielen koniec individuálnej fyzickej existencie, ale aj hrozbu druhej smrti, t. j. večného zatratenia alebo pekelných múk. Zároveň presvedčivo zdokumentovala premeny tejto témy na ceste z kláštorného do svetského prostredia a rôzne stratégie, prostredníctvom ktorých mohlo zobrazenie smrti nadobudnúť manipulatívny charakter. Popri svojich prienikoch do sociálnej kritiky však nikdy nestráca zo zreteľa skutočnosť, že myšlienka pominuteľnosti ľudskej existencie ostáva prítomná aj napriek spoločenským zmenám a preto venuje pozornosť aj hlbším psychologickým úrovniam, na ktorých nás táto téma ovplyvňuje.

Práca je spracovaná na náležitej akademickej úrovni s potrebnými formálnymi atribútmi. Keďže jednou z funkcií posudku je podnietiť diskusiu na vedeckej rade, opýtal by som sa, čo presne sa myslí zobrazením Smrti. Zdá sa, že sú to jej viditeľné personifikácie. Popri nich sa v práci zmysluplne objavujú aj také stredoveké obrazy smrti, v ktorých sa personifikácia nevyskytuje. To je pochopiteľné, pretože majú veľkú výpovednú hodnotu aj o dobovom vnímaní Smrti. Ak je to tak, potom celkom nerozumiem tomu, prečo autorka nevyužila niektoré výrazné príklady z oblasti obrazovej hagiografie. Za všetky by som uviedol obrazovú legendu svätého Juraja v Jindřichovom Hradci. Svätec tu zomiera až trikrát, pretože ho zakaždým vzkriesil Kristus, pre ktorého nebolo prekážkou ani to, keď mučiteľia svätcovu telo rozrezali, uvarili a zakopali do zeme. Poprosím teda vysvetliť absenciu tohto príkladu.

Protokol o kontrole originality som mal k dispozícii a domnievam sa, že z neho nevyplývajú žiadne závažné poznatky o podstate predloženej práce.

Na záver by som rád uviedol, že predložené pojednanie spĺňa všetky náležitosti vysoko kvalitnej habilitačnej práce a preto dôrazne odporúčam, aby bol dr. Daniele Rywikovej udelený vedecko-pedagogický titul docentky.

Bratislava, 23. apríl 2022

Prof. PhDr. Ivan Gerát, PhD.